

Величкін В. О.

к.т.н., с.н.с.,

Щирий Г. Л.

студент 4 курсу фінансового факультету,

Дніпропетровська державна фінансова академія

ПРИЧИНИ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Кризи 1998-2008 років змусили економістів звернутись до ідей Н. Д. Кондратьєва. Група російських вчених зробила спробу визначити природу криз 1997-98 р. та 2008-09 р. і розрахувати подальший шлях розвитку світової економіки. Основною та єдиною причиною світової фінансової кризи визнано перевиробництво основної світової валюти – долара США. Для аналізу причин та прогнозу наближення кризи був також проведений аналіз поведінки активів (нафта, золото) та індексів Доу-Джонса та Насдак. Надлишкова емісія долара є основною причиною світових фінансових криз 1997-98 та 2008-09 років. Вона не дозволяє використати для свого прогнозу ані цикли Кондратьєва, ані результати статистичного аналізу поведінки таких активів як нафта, золото, біржові індекси. Якщо керівництво США не візьме під державний контроль ФРС, 10-ти річний цикл фінансових криз може стати реальністю.

Ключові слова: економічна криза, емісія, динаміка, інфляція.

Постановка проблеми. У 1998 році Росію та Україну уразила жорстока фінансова криза. Це не була в «класичному» розумінні криза пере- або недостатнього виробництва. Це явище було новим у фінансових системах Росії та України. Суть в тому, що в теорії міжнародної економіки є концепція про неможливість ситуації одночасного існування фіксованого курсу валюти, вільного руху капіталу і незалежної грошової політики. Поштовх до виникнення кризи дали два зовнішніх фактора: різке зниження світових цін на товари паливно-енергетичного комплексу (основної статті російського експорту) і криза в Південно-Східній Азії, що спалахнула в середині 1997 року. Світова фінансова система теж була не готова до кризи 1997-98 років.

Прошло 10 років, та у 2008 році вибухнула нова фінансова криза, що почалась в США і охопила у 2009 році весь світ. Чому знову через 10 років, чому криза стала світовою? Для відповіді на ці питання необхідно спочатку зрозуміти, які справжні причини, що її породили, і наскільки глибокою та тривалою буде ця криза. Слід відмітити, що остання

світова фінансово-економічна криза була 80 років тому. Частина економістів запропонувала звернутись до ідей Н. Д. Кондратьєва [1, 7]. Більше 80 років тому видатний російський економіст Н. Д. Кондратьєв висунув і теоретично обґрунтував ідею існування великих – півстолітніх (45-60 років) – економічних циклів, в рамках яких відбувається зміна «запасу основних матеріальних благ», тобто продуктивні сили світової спільноти переходять на новий, більш високий рівень свого розвитку [5, 6]. Кондратьєв описав також і механізм функціонування цих циклів, які отримали в економічній науці назву К-циклів (Кондратьєвських циклів), розбивши їх на дві фази хвилі: підвищувальну і знижувальну. В основу цих циклів, їх внутрішнього саморуху і розвитку, переходу з знижувальної хвилі до підвищувальної і знову до підвищувальної хвилі наступного циклу, було покладено механізм акумуляції, накопичення, концентрації, розпилення та знецінення капіталу як ключового фактору розвитку ринкової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним з перших досліджень по впливу Кондратьєвських циклів на розвиток сучасної економічної системи є [4]. А. Д. Арманом вказано, що теорія довгих хвиль (Кондратьєвських циклів) акцентує увагу на вивченні лише одного типу циклічної динаміки – довгострокових квазіперіодичних коливань соціально-економічного та науково-технічного розвитку. Також показано, що поряд з Кондратьєвським економістам добре відомі кон'юнктурні цикли меншої тривалості, що носять імена вчених XIX-XX ст. Серед них короткострокові – 3-4 роки – цикли Китчина («цикли запасів»), що виникають внаслідок неминучої при ринковому господарстві нерівномірності інвестицій в сировину, матеріали і товарний капітал. Відомі середньострокові – 7-11 років – торгівельно-промислові цикли Жугляра і інтерцикли Лабруса, відповідні півтора циклам Жугляра. Сюди ж можуть бути віднесені і чвертьстолітні – 20-25 років – «будівельні цикли» Саймона Кузнеця, які пов'язані з періодичним оновленням помешкань і деяких типів виробничих об'єктів. З іншого боку, Р. Камероном були обґрунтовані, а згодом Г. Ембером, Ф. Броделем та іншими економістами та істориками досліджені ще більш тривалі хвилі економічної кон'юнктури, що укладаються в періоди 150-300 років. Такі наддовгі цикли, динаміка яких описується Р. Камероном за допомогою логістичної кривої, відомі під назвою вікових трендів.

Група російських вчених В. Садовничий (академік, ректор МДУ), М. С. Маслов (академік), А. Акаєв (академік), Пантин (доктор наук, професор МДУ), А. Коротаєв (доктор наук, професор МДУ), Г. Г. Малінецкій (доктор наук, заступник директора інституту прикладної математики імені Келдиша, РАН), А. Є. Айвазов (економіст), використовуючи модель М. Кондратьєва і вчення академіків В. Глазєва і К. Львова (роботи про технологічні устрої) зробила спробу визначити природу криз 1997-98 р. та 2008-09 р. і розрахувати

подальший шлях розвитку світової економіки. За основу була використана модель М. Кондратьєва [1, 3, 7].

Формування цілей статті. Мета роботи провести аналіз причин виникнення світових фінансових криз на основі циклів Кондратьєва та поведінки основних світових активів.

Викладення основного матеріалу. Усі дослідження, які були спрямовані на використання теорії різних економічних (суто економічних) циклів як причини виникнення кризи [1, 2-7], не урахували той факт, що кризи 1997-98 р. та 2008-09 р. є кризи фінансові. Збільшення капіталу в фазах підйому і його знецінення в фазах зниження характерні і для довгої хвилі, і для середньострокового циклу. Однак, чергування інтенсивного і екстенсивного типів економічного розвитку, пов'язане з ритмікою науково-технічного прогресу, з періодичною зміною його революційних і еволюційних фаз, відбувається при розгортанні лише довгої хвилі.

Кризи 1997-98 р. та 2008-09 р. в світовій економіці та економіці України починались як фінансові з банківського сектору фінансових послуг. Значне підвищення ризиків поставило менеджерів банків перед складними задачами, вирішення яких не було оптимізовано. Це привело до необхідності певного перегляду методів та напряму менеджменту банку, а також певної реакції з боку контролюючих органів (зокрема НБУ) щодо покращання становища системи в цілому.

Основною та єдиною причиною світової фінансової кризи є перевиробництво основної світової валюти – долара США. Саме починаючи з 1971 р., коли була відмінена прив'язка долара до золотого змісту, який гарантувався золотим запасом США, долари стали друкуватися у необмеженій кількості. Купівельна спроможність долара забезпечувалась не лише ВВП США (як це відбувається у кожній нормальній країні), але й ВВП країн усього світу. Все було б добре, якби не те, що держави, економіки яких стали забезпечувати силу долара, ніколи не мали і не мають контролю за об'ємом емісії долара. Цього контролю навіть не має керівництво США. Таке право має Федеральна Резервна Система США. Починаючи з 1907 року, коли група приватних осіб отримала право визначати об'єми емісії та строки, по 2008 рік обсяг доларової маси у світі став більшим реальної товарної маси у понад 10 разів.

Якщо використати формулу розширеного відтворення (1):

$$D \longrightarrow T \longrightarrow D + \mathbf{delta} D, \quad (1)$$

можна зробити висновок, що після краху Бреттон-Вудської системи обсяг доларової маси, яка емітується та необхідна для грошового забезпечення розширеного відтворення **delta D**, значно перевищує необхідні обсяги, навіть з урахуванням інфляції.

Підтвердженням цього є той факт, що ВВП США складає 20% світового ВВП, однак споживання США складає 40% світового ВВП. Однак, хто ж платить за понаднормові 20%? Ці 20% сплачує решта світу, яка обмінює товари та послуги в обмін на незабезпечені папірці. Таким чином відбувається перерозподіл світових статків на користь США. А навіщо ж виробляти доларів більше, ніж потрібно для нормального функціонування економіки? Перевиробництво долара дозволяє купувати за валюту, незахищену ані золотом, ані ВВП країни, скупляти реальні активи (заводи, виробничі лінії, золото). Однак, для того, щоб незабезпечена частина емісії долара не призводила до знецінення долара, що буде відбуватися з будь-якою валютою, маса якої набагато вища за реальний товарний об'єм, сьогодні функціонує багато способів заморожування та утримання значної частини доларової маси у віртуальному товарі.

Отже, головною причиною світової фінансової кризи 2008 року є перевиробництво долара.

Наступна причина кризи – незабезпечена іпотека. У США з 2001 по 2005 рік, попит на житло з боку населення підвищився за рахунок зростання обсягів нерухомості. Підвищення цін на нерухомість супроводжується підвищенням попиту. Купуючи квартиру у період зростання цін, люди тим самим підвищують капіталізацію своїх грошей. Отже, зазнають динамічного розвитку кредити «subprime», тобто «ненадійні». Такі кредити знижували вимоги до кредитора, сподіваючись, що навіть якщо він не зможе повернути кредит, квартиру завжди можна буде продати за вищою ціною, ніж була на початку та заробити на підвищенні цін. Що ж було потім? Ринок виріс та був переповнений доступним житлом, люди не виявили бажання купляти нове житло. Ринкова економіка відреагувала на це миттєво – ціни почали стрімко падати. Отже, заставою кредиту виступає сама нерухомість, однак кінцева вартість на момент продажу нижче суми першочергового кредиту. Наступний крок – користувач не може віддати «ненадійний» кредит, кредитор забирає заставу, а саме будинок чи квартиру, однак ринкова ціна цього майна у два рази менша, за вартість кредиту. У поодиноких випадках це б не спричинило паніку на світовому ринку, однак у масштабах США, ефект був вражаючим.

Колишній голова ФРС США, який очолював її протягом 19 років, Алан Грінспен визнав, що він недооцінив масштаби світової фінансової кризи, вважаючи, що кредитні організації самі впораються з «ненадійними» іпотечними кредитами. Політика Грінспена як голови ФРС призвела до кризи на ринку нерухомості США та подальшу кризу цього сектора економіки. Згодом, криза житлового ринку США переросла у світову фінансову кризу.

Зайва емісія доларів зробила фондовий ринок віртуальним, а не реальним. Дійсно, акції підприємств коштують грошей. Однак, головна і майже єдина інвестиційна цінність

акцій на реальному ринку визначається прибутковістю підприємства, тобто можливістю отримувати дохід у вигляді частини прибутку підприємства, розподіленого між акціонерами. Вартість акцій тим вища, чим вищий щорічний прибуток на вкладений капітал. Так працює реальний фондовий ринок. На віртуальному ринку інші справи. На цьому ринку прибуток як економічна категорія практично не визначає вартість акцій. Тобто 2, 3, 4, чи 5% прибутку, який заробляють корпорації та розподіл між акціонерами 10, 20, чи 50% цього прибутку не мають значення. Головне – це зростання капіталізації та вартості акцій. Важливо, щоб зростала вартість пакету акцій. Це і є головний дохід інвестора, однак це і найбільший ризик.

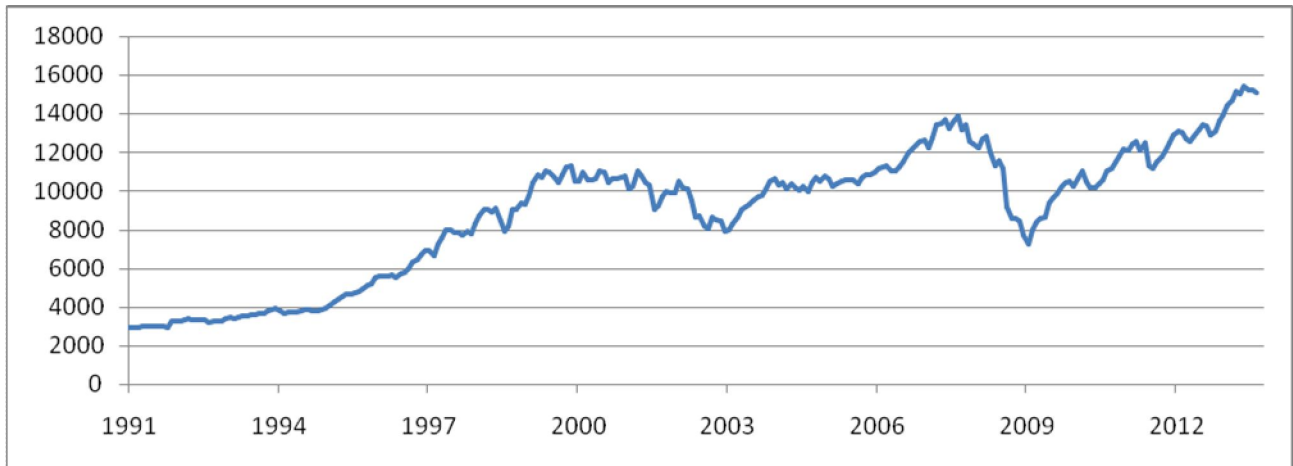

Рис. 1. Динаміка індексу Доу-Джонса (джерело [2]).

Ось ординат – вартість в доларах.

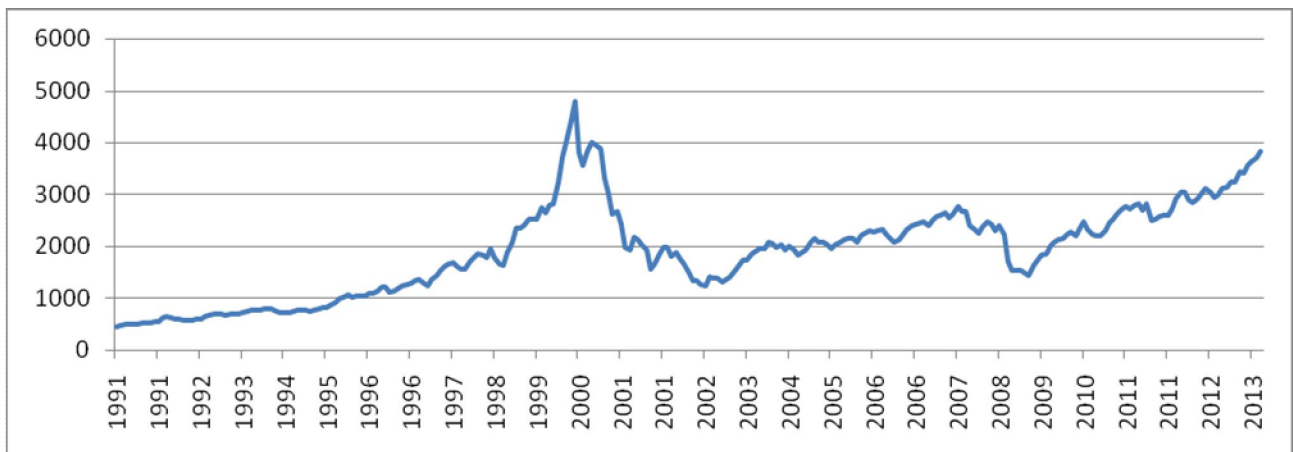

Рис. 2. Динаміка індексу Насдак (джерело [2]).

Ось ординат – вартість в доларах США.

За приблизними підрахунками, вартість фондового ринку складає 100 трлн. доларів, однак, якщо їх надрукувати, то долар знеціниться у 10 разів, тому врятувати фондовий ринок неможливо, і виділені 700 млрд. дол. на порятунок фондового ринку викликає відчуття недовіри [2].

На рис.1, 2 наведені динамічні показники індексів Доу-Джонса та Насдак за 1991-2013 роки. Той факт, що надлишкова емісія доларів перетворила фондовий ринок в

віртуальний, оцінити час наближення кризи неможливо ані Кондратьєвським циклом, ані циклами, які аналізовані в книзі «Анатомія кризисов» [4].

Для аналізу причин та прогнозу наближення кризи звернемося до активів, які економісти називають «вічними цінностями». Це нафта та золото. Вони відносяться до прийомів стримування та «заморозки» грошей. Нафта – ідеальний вибір для стримування величезної грошової маси. Нафта – майже єдиний товар, від купівлі якого жодна людина не відмовиться. Навіть звичайний громадянин не проміняє своє авто на трамвай чи велосипед. Він надасть перевагу бензину для автомобіля, нехтуючи здоров'ям та їжею.

Після «демонетизації» золото втратило функцію загальної міри вартості, але збільшило роль функції нагромадження.

На рис.3,4 наведені динамічні процеси ціни нафти Brent та золота у 1998-2013 роках. Вказані залежності можна розглядати як залежності пар «нафта – курс долара», або «золото – курс долара».

Також побудовані залежності в парах «золото-нафта», «золото – індекс Доу-Джонса», «золота-індекс Насдак». Ці залежності вивчались з метою впливу на причини та прогнозу наближення кризи (рис. 5, 6, 7).

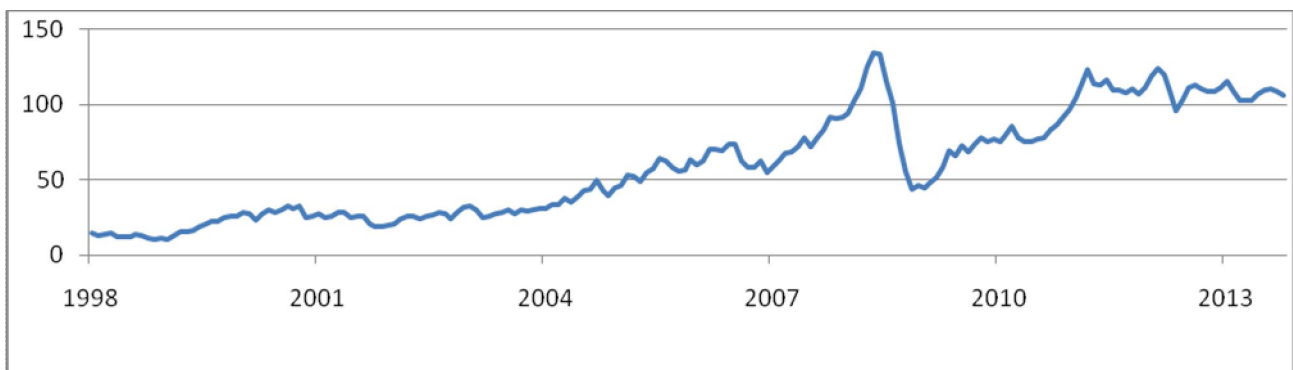

Рис. 3. Динаміка ціни нафти Brent (дол./барель) на Лондонській біржі (джерело [8]).

Ось ординат – ціна нафти в доларах.

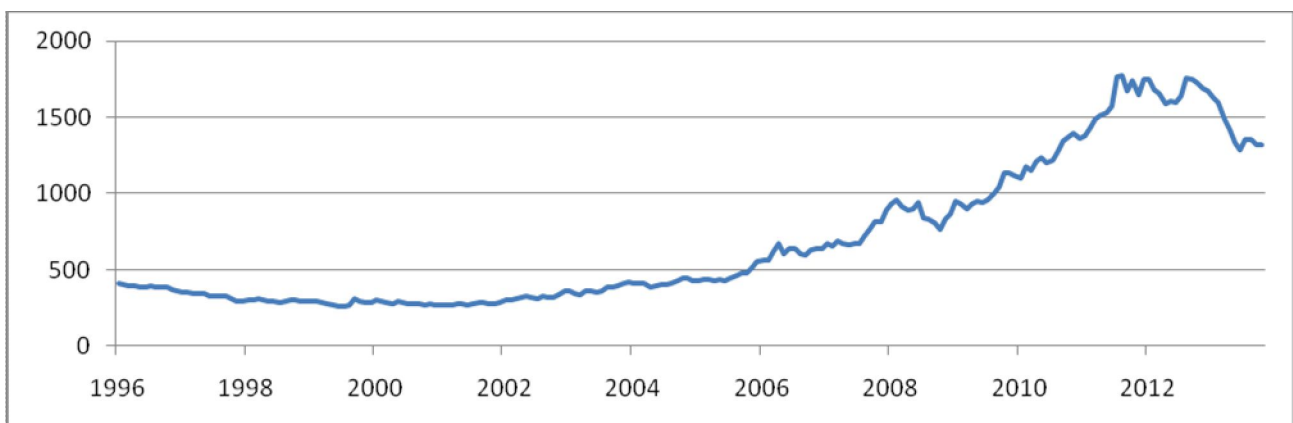

Рис. 4. Динаміка ціни золота (дол./тройська унція) на Лондонській біржі (джерело [8]).

Ось ординат – ціна золота в доларах.

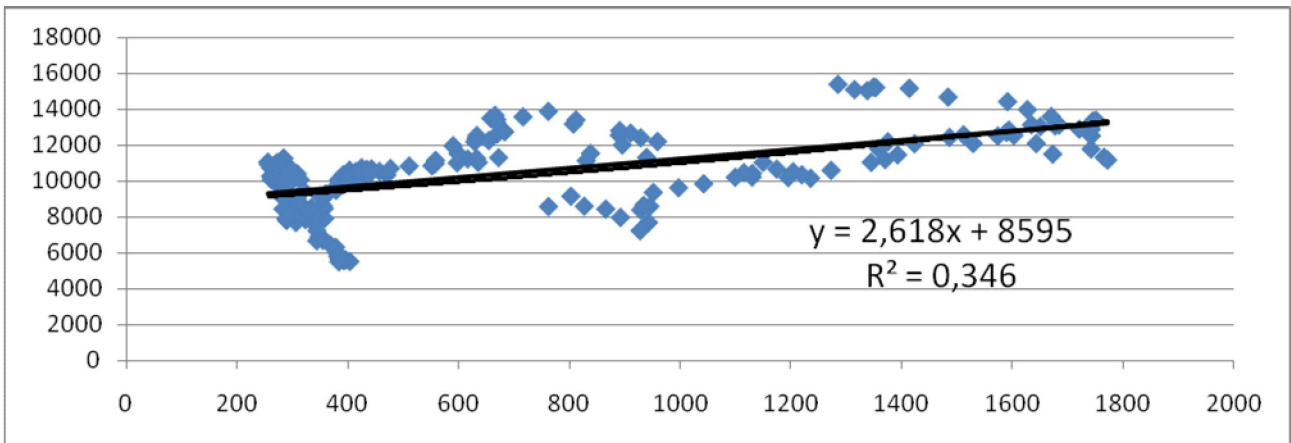

Рис. 5. Залежність індексу Доу-Джонса (ось ординат, дол.США) від ціни золота (ось абсцис, дол.США) в парі «Індекс Доу-Джонса–золото».

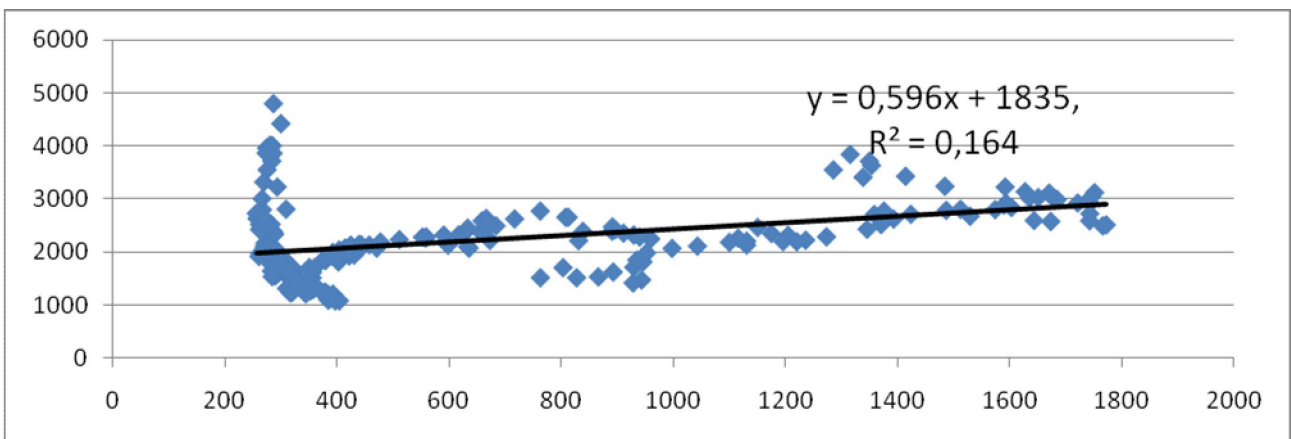

Рис. 6. Залежність індексу Насдак (ось ординат) від ціни золота (ось абсцис, дол.США) в парі «Індекс Насдак – золото».

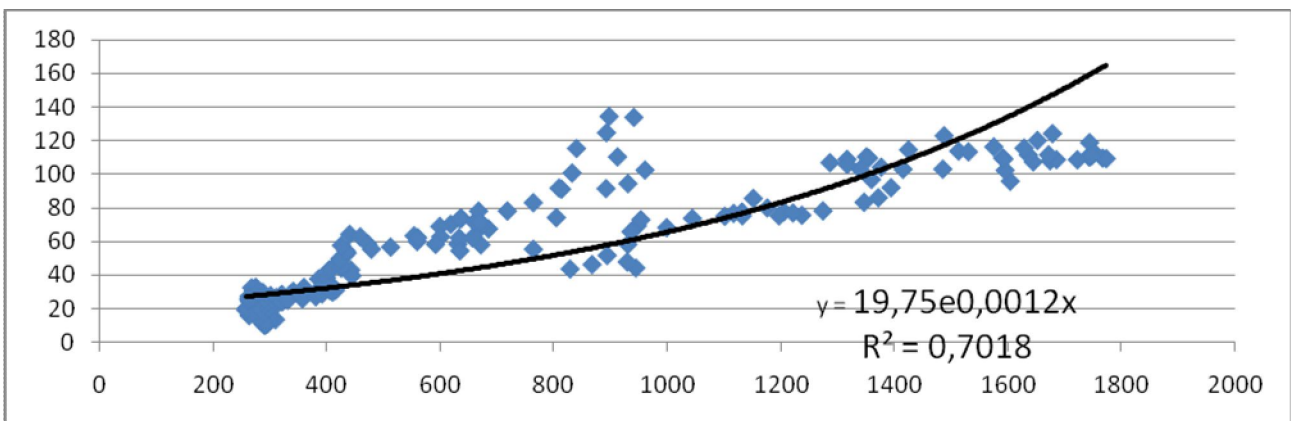

Рис. 7. Залежність ціни нафти (ось ординат, дол.США) від ціни золота (ось абсцис, дол.США) в парі «Нафта – золото».

Аналіз таб. 5-7 свідчить про те, що надлишкова емісія долара спотворює залежності в парах «золото-нафта», «золото – індекс Доу-Джонса», «золото-індекс Насдак», вони стають статистично незначущі.

Висновки. Надлишкова емісія долара є основною причиною світових фінансових криз 1997-98 та 2008-09 років. Вона не дозволяє використати для свого прогнозу ані цикли

Кондратьева, ані результати статистичного аналізу поведінки таких активів як нафта, золото, біржові індекси. Якщо керівництво США не візьме під державний контроль ФРС, 10-ти річний цикл фінансових криз може стати реальністю.

Список використаної літератури

1. Айвазов А., Кобяков А. Николай Кондратьев как «зеркало» кризиса. – 2011. [Електроний ресурс] – Режим доступу: <http://ajvazov.ru/articles/nikolaj-kondratev-kak-zerkalo-krizisa.html>
2. Актуальная информация об индексах фондовых рынков РФ и мира. – 2014. – [Електроний ресурс] – Режим доступу: kurs-kotirovka.ru/birzhevyie-indeksyi.html.
3. Акаев А. А. Современный финансово-экономический кризис в свете теории инновационно-технологического развития экономики и управления инновационным процессом // Системный мониторинг. Глобальное и региональное развитие. М.: УРСС, 2009. С. 141-162.
4. Арманд А. Д. Анатомия кризисов / А. Д. Арманд, Д. И. Люри, В. В. Жерихин и др. – М.: Наука, 1999. – 238 с.
5. Кондратьев Н. Д., Опарин Д. И. Большие циклы конъюнктуры: Доклады и их обсуждение в Институте экономики. – 1-е изд. – М., 1928. – 287 с. 2-е изд.: Кондратьев Н. Д. Большие циклы экономической конъюнктуры: Доклад // Проблемы экономической динамики. – М.: Экономика, 1989. – С. 172-226. – 523 с.
6. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. – М.: Экономика, 2002. – 767 с.
7. Коротаев А. В., Цирель С. В. Кондратьевские волны в мировой экономической динамике // Системный мониторинг. Глобальное и региональное развитие / Ред. Д. А. Халтурина, А. В. Коротаев. М.: Либроком / URSS, 2009. С. 189-229.
8. Котировки различных ведущих мировых индексов в режиме реального времени. – 2014. [Електроний ресурс] – Режим доступу: <http://ru.investing.com/indices.html>.

ВЕЛИЧКИН В. О., ЩИРЫЙ Г. Л. ПРИЧИНЫ МИРОВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА

Кризисы 1998-2008 лет вынудили экономистов обратиться к идеям Н.Д.Кондратьева. Группа русских ученых сделала попытку определить природу кризисов 1997-98 р. и 2008-09 р. и рассчитать дальнейший путь развития мировой экономики. Основной и единственной причиной мирового финансового кризиса признано перепроизводство основной мировой валюты – доллара США. Для анализа причин и прогноза

приближения кризиса был также проведен анализ поведения активов (нефть, золото) и индексов Доу-Джонса и Насдак. Избыточная эмиссия доллара является основной причиной мировых финансовых кризисов 1997-98 и 2008-09 годов. Она не позволяет использовать для своего прогноза ни циклы Кондратьева, ни результаты статистического анализа поведения таких активов как нефть, золото, биржевые индексы. Если руководство США не возьмет под государственный контроль ФРС, 10-тилетний цикл финансовых кризисов может стать реальностью.

Ключевые слова: экономический кризис, эмиссия, динамика, инфляция.

VELICHKIN V. O., SHCHIRIY G. L. THE REASONS OF THE WORLD ECONOMIC CRISIS

Crises 1998-2008 years enforce economists to appeal to the ideas of N. D. Kondratiev. The group of the Russian scientists gave it a shoot to define nature of crises of 1997-98j. and 2008-09y. and to expect the further way of development of the world economy. By principal and only reason of world financial crisis the overproduce of basic world currency is confessed - dollar of the USA. For the analysis of reasons and prognosis of approaching of the crisis there was the also conducted analysis of behavior of the assets (oil, gold) and indexes of Dow Jones and Nasdak. The surplus emission of dollar is a principal reason of the world financial crises 1997-98 and 2008-09. She does not allow to use for the prognosis neither the cycles of Kondratiev. nor results of statistical analysis of the behavior of such assets as oil, gold, exchange indexes. If guidance of the USA will not take under state control of ФРС, 10-years annual cycle of the financial crises can become reality.

Keywords: economic crisis, emission, dynamics, inflation.